

Drograttfylleri

Brottet, rättskipningen och vår trafiksäkerhet

Maria Agge, Christer Folkesson och Lars Olov Sjöström

En förstudie av MHF i samverkan med Vägverket

Vägverket

Innehållsförteckning	sida
Inledning	3
Syfte	4
Metod och källor	5
Avgränsningar	6
Narkotikan i trafiken – en kortfattad bakgrund	7
<i>Lagstiftning</i>	7
<i>Förekomst</i>	7
<i>Konsekvenser i trafiken</i>	9
<i>Körkortsfrågor</i>	10
Från gripande till lagföring – polisens och åklagarens arbete	12
<i>Vad händer med de anmälda brotten?</i>	12
<i>Rutiner vid misstänkt drograttfylleri</i>	13
<i>Riksåklagarens statistik gällande drograttfylleri</i>	15
<i>Intervju med poliskommisarie</i>	17
<i>Intervju med kammaråklagare</i>	18
<i>Förhandling i tingsrätten</i>	19
Delgranskning av 2001 års drograttfylleridomar	20
<i>Åtalens innehåll</i>	20
Drograttfylleristen – ett försök till karakteristik	21
Vilka preparat förekommer?	22
Normala påföljder vid drograttfylleri	23
Påföljder i vår undersökning	25
Kombinationsbrott	26
Sammanfattande diskussion	27
Källor och litteratur	29
Bilaga 1. Blankett för registrering av drograttfylleridomar	31
Bilaga 2. Lag (1951:649) om straff för vissa trafikbrott Lagtext 31 december 1999 4 och 4a §§	32
Bilaga 3. Lag (1999:216) om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken.	33

Inledning

Vår förhoppning är att denna förstudie ska ge kunskaper om problemet drograttfylleri ur såväl trafiksäkerhetsmässiga som rättsliga perspektiv enligt nedanstående angivet syfte. Studien har kunnat genomföras genom ideella arbetsinsatser av MHF:s lokala funktionärer för att sammanställa materialet från tingsrätterna i olika delar av landet. Till dessa funktionärer vill vi därför rikta ett varmt tack, likaså till Inga-Lill Bryskhe som har registrerat de statistiska underlagen för undersökningen. Vi vill också passa på att tacka de personer som på olika sätt har hjälpt oss med uppgifter och sakkunniga kommentarer för studien, nämligen: Lars Erik Andersson, Sara Billström, Eva Brännmark, Gunnel Ceder, Per Hörberg, Klas Hellgren, Tove Sporre, Leif Petersson, Anders Tegsten och Peter Valverius. Hans Laurell på Vägverket, som har beställt undersökningen, har också biträtt med sin kompetens i arbetet.

Syfte

Syftet med undersökningen är att studera hur anmälda drograttfylleribrott lagförs och hur den skärpta lagstiftningen fr.o.m. 1 juli 1999 tillämpas av rättsväsendet. Med hjälp av tingsrätternas material kommer vi att ge en allmän karakteristik av drograttfylleristerna. Vi vill framför allt klargöra orsakerna till den stora differensen mellan antalet anmälda drograttfylleribrott och antalet lagförda. Undersökningen ska också visa vilka narkotiska preparat som förekommer hos drograttfylleristerna.

Metod och källor

Under våren 2003 har ett begränsat antal drograttfylleridomar från år 2001 dokumenterats. Arbetet har utförts av MHF-funktionärer. Drograttfylleridomarna har dokumenterats genom fastställd blankett (bilaga 1) som har gett underlag till sammanställning. Drograttfylleridomar ligger under allmänna mål, och varje dom i det allmänna registret måste gås igenom för att lokalisera de som är intressanta för denna undersökning. Av denna anledning krävs en hel del personella insatser från MHF:s funktionärer för att få fram det presenterade materialet. Blanketterna från de olika tingsrätterna registrerades i ett dataprogram. Därefter har statistisk bearbetning av materialet gjorts av MHF.

Vi har gjort en djupstudie av 23 fall av drograttfylleri vid Jönköpings tingsrätt under år 2001. Vid djupstudien har särskilt undersökts hur många punkter i stämningsansökan som är drograttfylleri, om något av drograttfyllerifallen är grovt rattfylleri samt förekomsten av kombinationsbrott. Dessutom har en genomläsning av domsluten i dessa 23 fall skett. I anslutning till detta har trafikpolischefen i Kalmar län och en åklagare vid Jönköpings åklagarkammare intervjuats angående polisens drograttfylleriarbete samt kriterier för beslut om åtalsunderlåtelse, nedlagda fall samt de fall där brott ej styrkts. Åklagarintervjun klarlägger också innebörden och konsekvenserna av s.k. förundersökningsbegränsning.

Statistik från Brottsförebyggande rådet, Rättsmedicinalverket, Polisen och Riksåklagaren avseende 2001 och angränsande år har granskats. Vi har vidare tagit del av Riksåklagarens allmänna råd för handläggning av mål rörande drograttfylleri. Med utgångspunkt från det empiriska materialet har en projektgrupp bestående av Maria Agge, Christer Folkesson och Lars Olov Sjöström arbetat med rapporten.

Avgränsningar

Vårt eget material avgränsas till 280 drograttfylleridomar från 2001 som har samlats in vid nio tingsrätter, nämligen Sollentuna, Jönköping, Kalmar, Malmö, Göteborg, Karlstad, Skellefteå, Östersund och Umeå. Valet av tingsrätter har gjorts med hjälp av uppgifter från Brottsförebyggande rådet (BRÅ) gällande antalet drograttfylleridomar per tingsrätt, och med intentionen att urvalet ska ha en jämn geografisk spridning samt omfatta såväl storstad som landsbygd.

De egna undersökningarna i rapporten relateras till de större statistiska underlagen från Brottsförebyggande rådet, Rättsmedicinalverket, Polisen och Riksåklagaren för i huvudsak åren 1999-2003, d.v.s. för den tidsperiod som nuvarande lagstiftning beträffande rattfylleri under påverkan av narkotika har varit gällande.

Narkotikan i trafiken – en kortfattad bakgrund

Lagstiftning

Den första svenska straffbestämmelsen om framförande av motordrivet fordon under påverkan av annat berusningsmedel än alkohol infördes 1951. Lagstiftningen reformerades 1990 då bl.a. begreppet ”annat berusningsmedel” ersattes med ”annat medel”. Det innebar att fler substanser kunde omfattas av lagen.¹

Den 1 juli 1999 infördes en nollgräns för narkotikaklassade substanser i blod i Trafikbrottslagen. Nollgränsen gäller inte om narkotikan intas i enlighet med läkares ordination. Oavsett ordination eller inte gäller dock som tidigare att man kan dömas om trafikfarlig påverkan från något annat medel än alkohol kan styrkas. Alla substanser kan inte upptäckas med hjälp av blodprov. Det gäller t.ex. LSD som endast kan påvisas i urinen. Det innebär att rättsligt ansvar för drograttfylleri för denna substans är uteslutet. Däremot kan ansvar för kliniskt rattfylleri komma i fråga under de förutsättningar som anges i 4 § tredje stycket trafikbrottslagen. Gällande lagstiftning mot alkohol och droger i trafiken framgår av bilaga 2.

Förekomst

Vi vet idag väldigt lite om hur vanligt det är med andra droger än alkohol i trafiken. Det beror dels på att det finns så enormt många olika droger och dels på att det är kostsamt och komplicerat att genomföra de analyser som krävs. Framför allt är det svårt för polisen att kontrollera förarnas drogpåverkan när det inte finns något tekniskt hjälpmedel för kontroller som motsvarar alkoholutandningsinstrumenten.

Polisen har rätt att genomföra ögonundersökning på förare som kan misstänkas för drograttfylleri. Det får alltså inte ske rutinmässigt och utan föregående misstanke. Ögonundersökningen sker med hjälp av pupillometer för att mäta pupillens storlek, en penna för att kontrollera eventuella ryckningar i ögat när den misstänkte ska följa pennan med blicken och en ljuskälla, t.ex. ficklampa, för att testa ljuskänsligheten. Polisens rättighet att undersöka förare på detta sätt regleras av *Lagen om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken*. Förare som misstänks för drograttfylleri får lämna blodprov (se bilaga 3). Av Rikspolisstyrelsens författningssamling framgår att ”endast en polis som med godkänt resultat har genomgått särskild utbildning får besluta om och genomföra ögonundersökning”. Den särskilda utbildning som avses är ”Drogtecken och symtom”, en kurs som utvecklats utifrån program som används av den amerikanska polisen.² Utbildningens innehåll framgår av Rikspolisstyrelsens rapport *Drogtecken och symtom*.³

Skärpningen av Trafikbrottslagen har lett fram till att antalet blodprover som tagits vid misstänkt drograttfylleri har sexdubblats under perioden 1998-2001. År 2000 togs 3 809 prover i Sverige med anledning av misstänkt drograttfylleri. I 82 procent av dessa kunde illegal narkotika påvisas varav knappt hälften kombinerat med läkemedel. I 8 procent av proverna återfanns endast läkemedel. Det vanligaste fyndet i blodanalyserna var amfetamin som påvisades i 63 procent av proverna. THC från cannabis förekom i 29 procent och olika

¹ Solarz, Artur, *Drograttfylleri. Omfattning, olycksrisker och bevisproblem*, Stockholm 1998, s. 75

² ”Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken”, i: *Rikspolisstyrelsens författningssamling RPSFS 1999:4*, den 25 november 1999

³ Rikspolisstyrelsen (Polisbyrån), *Drogtecken och symtom – RPS-rapport 1995:7*, Stockholm 1995

lugnande läkemedel, t.ex. diazepam, i 20 procent av proverna. Kombinationer av alkohol och läkemedel eller illegala droger var inte heller ovanliga.⁴

Antalet prover som tagits vid misstänkt drograttfylleri har sedan fortsatt att öka. Utvecklingen av de rättskemiska analyserna för trafikärenden till och med år 2001 framgår av tabell 1. Till detta kan läggas en fortsatt ökning även under 2002 (5071) och 2003 (5992).⁵

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Kön						
Män	687	698	615	1496	3306	4075
Kvinnor	109	105	95	220	500	574
Kön ej angivet	0	5	8	1	3	2
Ålder						
0-14						
15-24	106	137	94	257	721	975
25-44	538	550	475	1200	2546	2885
45-64	146	111	139	248	531	760
65+	7	9	10	12	11	31
TOTALT ANTAL	797	807	718	1717	3809	4651

OBS kraftig ökning av antalet ärenden efter lagändring 1999-07-01

Tabell 1. Rättskemiska analyser – trafikärenden, droger 1996-2001, Rättsmedicinalverket⁶

På sin hemsida uppger Rättsmedicinalverket att ”trafikärenden där intag av alkohol eller droger misstänks låg under 2002 på 3 700 respektive 4 200 fall, i 900 fall misstänktes en kombination av alkohol och droger”.⁷ Observera att dessa siffror endast anger de trafikärenden som behandlas av Rättsmedicinalverket, d.v.s. analyser som inte är luftprov. Till detta ska läggas alla de bevisprov med luftutandningsprov som Statens Kriminaltekniska Laboratorium (SKL) för statistik över. Under år 2002 genomfördes 11 225 bevisprov med instrumenten Evidenzer och Intoxilyzer.

Brottsförebyggande rådets statistik visar att antalet anmälda fall av rattfylleri under påverkan av narkotika har ökat varje år sedan 2001, då antalet uppgick till 3776. Under 2002 och 2003 anmäldes 4659 respektive 5485 fall av rattfylleri under påverkan av narkotika. Statistiken för första halvåret 2004 uppvisar en fortsatt markant ökning jämfört med motsvarande tid under föregående år.⁸ Tidigare svensk forskning visar i olika studier att ungefär var fjärde förare misstänkt för rattfylleri hade använt något annat trafikfarligt medel än alkohol.⁹

Narkotikamissbruket ökar i Sverige. Sedan år 1990 har antalet narkotikabeslag och narkotikarelaterade dödsfall fördubblats, medan antalet misstänkta för narkotikabrott ökat med nästan lika mycket. Denna utveckling återspeglas sannolikt också när det gäller förekomsten av droger i trafiken, även om graden av samband för närvarande inte kan klarläggas vetenskapligt.

⁴ Ceder, Gunnel, *Droger i trafiken i Sverige* (abstract från föredrag vid konferensen ”Andra droger än alkohol i trafiken”, Helsingfors den 29 mars 2001)

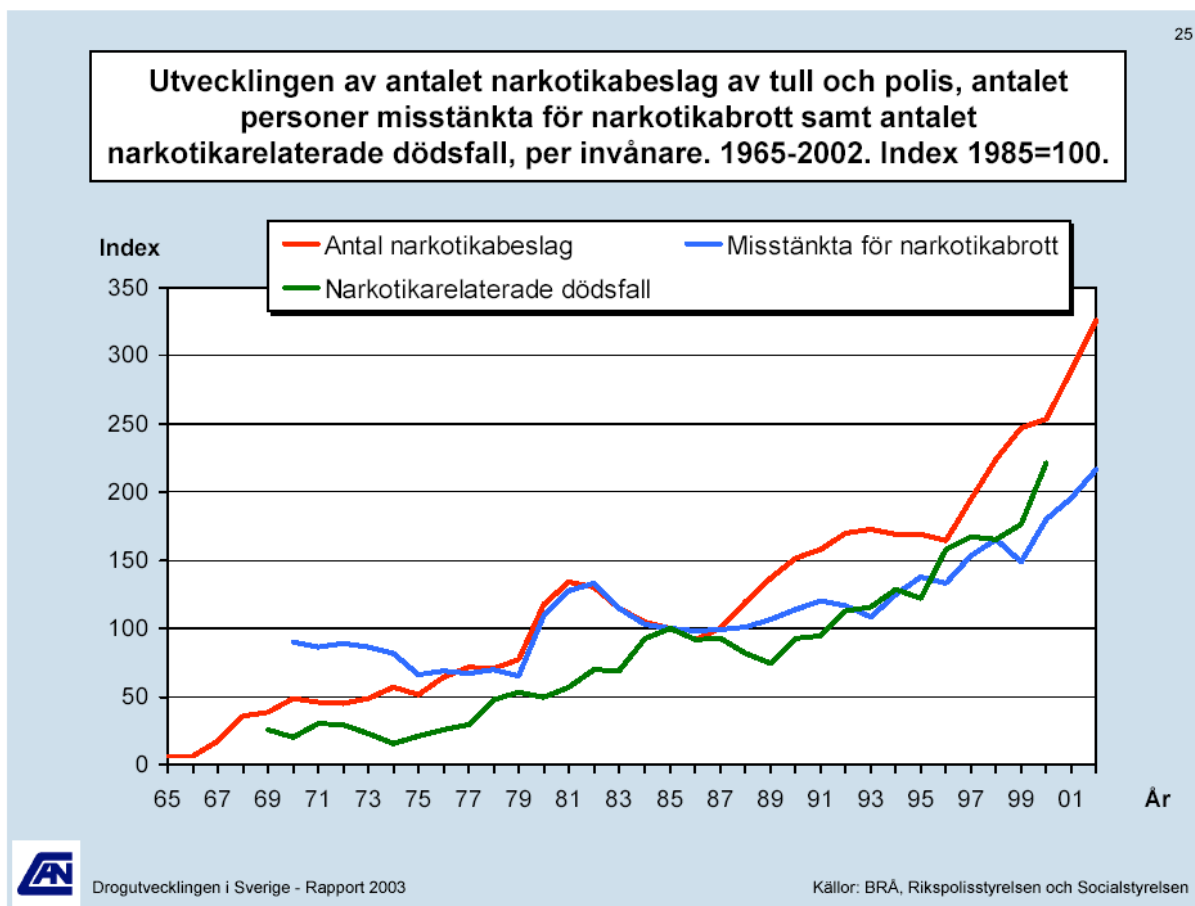
⁵ Rättsmedicinalverket, *Årsredovisning 2003*, Stockholm 2004, s. 11

⁶ Rättsmedicinalverket, *Statistisk årsbok 2002*, Linköping 2002, s. 32

⁷ Rättsmedicinalverkets hemsida, www.rmv.se, den 17 november 2003

⁸ Brottsförebyggande rådets hemsida, www.bra.se, den 22 oktober 2004

⁹ Solarz, Artur, “Driving under the influence of drugs other than alcohol”, i *Bulletin of Narcotics*, United Nations 34 (1), 1982, s. 13-22. Ceder, Gunnel, Holmgren, Per & Schuberth, Jan, *Drug screening in suspect drunken drivers in Sweden*, Proceedings of The First Nordic Congress on Traffic Medicine, Sweden, 1982. Andreasson, Rune, *Läkemedel, narkotika, körkort*, Stockholm 1991

Tabell 2. utdrag från *Drogutvecklingen i Sverige, CAN 2003*

Konsekvenser i trafiken

Vi saknar idag möjlighet att göra en heltäckande och vetenskapligt hållbar analys av drogernas reella betydelse för trafikolyckorna i Sverige. I Vägverkets skrift *Alkohol, droger och trafik* beskrivs denna problematik:

För att vi ska kunna få reda på olika drogers faktiska roll, hur mycket de höjer risken för en olycka, måste vi veta både hur stor andel av förarna i olyckorna som är påverkade av drogen och hur stor andel av förarna i trafikflödet som är det. Om man exempelvis skulle finna att 5 procent av förarna i dödsolyckorna har använt en viss drog pekar det inte på en förhöjd risk om det samtidigt är 5 procent av förarna i trafikflödet som kör med samma drog. Men om bara 1 procent av förarna ute i trafiken kör omkring med drogen så visar det att risken är 5 gånger förhöjd. Sådana här siffror har vi inte idag eftersom det skulle kräva att polisen kunde kontrollera förarna slumpmässigt ute i trafik med blodprov. Om några år kanske vi kommer att ha tillgång till testmetoder som kan göra det möjligt för polisen att också kontrollera förekomsten av andra droger än alkohol rutinmässigt och slumpmässigt.¹⁰

Att andra trafikfarliga medel än alkohol orsakar många trafikolyckor är de flesta dock överens om. Det bekräftas också av olika undersökningar, av vilka några refereras i betänkandet *Droger i trafiken* som presenterades för regeringen 1996.¹¹

¹⁰ Vägverket, *Alkohol, droger och trafik*, Borlänge 2002, s. 19

¹¹ Drograttfylleriutredningen, *Droger i trafiken*, (SOU 1996:125), Stockholm 1996

En av dessa undersökningar är studien ”Förekomst av alkohol och andra trafikfarliga medel hos förare som skadats svårt eller omkommit i trafikolyckor”. Under hela perioden maj 1991 till december 1993 togs blodprover på alla omkomna förare i Göteborg och Umeå. Dessutom togs blodprov på 80 procent av de skadade förarna i Umeå och 37 procent av de skadade förarna i Göteborg under samma tidsperiod.

Blodproverna analyserades vid Rättsmedicinalverkets rättskemiska avdelning i Linköping. Analysresultaten framgår av tabell 2.

	Göteborg, skadade andel, procent	Göteborg, omkomna andel, procent	Umeå, skadade andel, procent	Umeå, omkomna andel, procent
alkohol	23	15	10	19
droger/läkemedel	7	4	8	2
droger/läkemedel och alkohol	7	2	2	5
uppgift saknas	4	-	3	-
negativa tester	59	79	77	74
TOTALT	100 %	100 %	100 %	100 %

Tabell 3. Förekomst av alkohol och/eller andra trafikfarliga medel i blodprover från skadade och omkomna förare i trafikolyckor i Göteborg och Umeå under perioden maj 1991 till december 1993 (med droger avses här legal och illegal narkotika).¹²

Behovet av en ny studie beträffande förekomst av andra trafikfarliga medel än alkohol bland skadade och omkomna förare har uttryckts i olika sammanhang under de senaste åren. I regleringsbrevet till Vägverket för år 2002 gavs följande uppdrag från departementet:

”Vägverket skall utreda vilka åtgärder som behöver vidtas för att bättre kunna registrera alkoholrelaterade olyckor inom vägtransportsektorn.”

I Vägverkets redovisning till departementet från utredningsarbetet skriver Hans Laurell:

I uppdraget nämns visserligen enbart alkohol men det är omöjligt att se trafiknykterhetsproblemet som isolerat till endast alkohol. Visserligen vet vi mindre om drograttfylleriets omfattning men detta beror till en del på motsvarande brister i registrering som beträffande alkoholen. Mycket ofta förekommer också andra droger än alkohol och kombinationer av alkohol och andra droger. Det är därför angeläget att förbättra såväl metoder för att upptäcka alkohol och andra droger i trafiken och i olyckorna som registreringen i olyckssammanhanget.¹³

Körkortsförfrågor

Körkortstillstånd från Länsstyrelsen krävs för all övningskörning, oavsett om den sker privat eller på trafikskola. Avgörande för om körkortstillstånd ska beviljas är om sökanden med hänsyn till sina personliga och medicinska förhållanden är lämplig att inneha körkort. Lämplighet med hänsyn till de *personliga* förhållandena förutsätter att sökanden inte är opålitlig i nykterhetskänslighet och i övrigt kan antas komma att respektera trafikreglerna och visa hänsyn, omdöme och ansvar i trafiken. Lämplighet med hänsyn till de *medicinska* förhållandena förutsätter att sökanden har tillfredsställande syn för att köra fordon av det slag ansökningsenheten avser och att sökanden i övrigt uppfyller de medicinska krav som är nödvändiga med hänsyn till trafiksäkerheten. I körkortsförordningen ges Vägverket bemyndigande att

¹² Solarz, Artur, *Drograttfylleri. Omfattning, olycksrisker och bevisproblem*, Stockholm 1998, s. 35-46

¹³ Hans Laurell, rapport, Vägverket, 2002-02-20

utfärda föreskrifter om de medicinska kraven för olika typer av körkort. Dessa återfinns i Vägverkets föreskrifter (VVFS 1996:200 ändrade genom VVFS 1998:89). Enligt avgörande av Regeringsrätten (RÅ 1985 2:70) är dessa bindande för tillämpande myndigheter.

Om sökanden inte förekommer i Rikspolisstyrelsens *belastningsregister* eller *misstankeregister* samt uppfyller de medicinska kraven beviljas körkortstillstånd. I annat fall påbörjas en utredning där länsstyrelsen inhämtar yttrande från andra myndigheter, t.ex. polismyndighet, socialnämnd och Vägverkets trafikmedicinska råd. Länsstyrelsen kan även förelägga sökanden att komma in med ytterligare medicinsk utredning innan körkortstillstånd beviljas.¹⁴

Genom att det kontrolleras huruvida den som ansöker om körkortstillstånd förekommer i belastningsregistret eller misstankeregistret ska personer som tidigare dömts eller betraktats som skäligen misstänkta för grovt narkotikabrott normalt inte kunna få körkortstillstånd. Detsamma gäller för personer som varit föremål för missbruksvård.¹⁵

Enligt 5 kap. 3 § i körkortslagen skall körkort återkallas bl.a. vid trafiknykterhetsbrott och en rad andra trafikbrott, till exempel fortkörning, rödljuskörning, stoppliktsförseelse, omkörning vid övergångsställe, olovlig körning eller vårdslöshet i trafik. Körkortsåtkallelse skall också ske vid ”opålitlighet i nykterhethänseende” samt vid andra brott som innebär att det beträffande körkortshavaren ”kan antas att han inte kommer att respektera trafikreglerna och visa hänsyn, omdöme och ansvar i trafiken eller om han på grund av sina personliga förhållanden i övrigt inte kan anses lämplig som förare av körkortspliktigt fordon”.¹⁶

Länsstyrelsen får underlag för omprövning av körkort, körkortstillstånd, traktorkort och taxiförarlegitimation genom polisens beslut om omhändertagande, genom underrättelseblad från Vägverket, genom domar samt genom anmälningar som kommer från läkare och polismyndighet.¹⁷ Vid körkortsåtkallelse av skäl som beskrivits i ovanstående stycke skall det bestämmas en tid inom vilken nytt körkort inte får utfärdas (spärrtid). Spärrtiden skall vara lägst en månad och högst tre år. Om körkortet återkallas enligt 5 kap. 3 § 1 i körkortslagen och det är fråga om grovt brott, skall spärrtiden vara minst ett år.

I samband med drograttfylleri fastställs spärrtiden oftast till 6-12 månader, enligt Britt Dahlin vid länsstyrelsens körkortsenhet i Norrbottens län. 12 månaders spärrtid är utgångspunkten, men individuella bedömningar görs med stöd från bl.a. polisens dokumentation och konsultläkare.¹⁸

¹⁴ Vägverket, *Trafikmedicin*, Borlänge 2001, s. 23

¹⁵ Av belastningsregistret framgår om den som ansöker om körkortstillstånd har ålagts påföljd för brott genom dom, beslut, strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot. Vidare bl.a. om personen i fråga enligt 46 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall inte har åtalats för brott. Av misstankeregistret framgår om den ansökande enligt förundersökningsledarens bedömning är skäligen misstänkt för brott mot brottsbalken eller annat brott för vilket svårare straff än böter är föreskrivet. Se vidare i Körkortsförordningen 1998:980.

¹⁶ Körkortslag 1998:488, källa: Rixlex

¹⁷ Vägverket, *Trafikmedicin*, Borlänge 2001, s. 24

¹⁸ Muntlig uppgift från Britt Dahlin, körkortsenheten, Länsstyrelsen i Norrbottens län den 15 april 2004. Hon är också verksam i Körkortsförbundet, ett samrådsorgan för länsstyrelsernas körkortshandläggare i olika län som arbetar med syftet att en enhetlig praxis ska växa fram i körkortsärenden.

Från gripande till lagföring – polisens och åklagarens arbete

Vad händer med de anmälda brotten?

Under år 2001 anmäldes 3 776 drograttfylleribrott i Sverige. I BRÅ:s statistik redovisas under samma år endast 1 956 lagföringar för detta brott. Vad beror det på? En tolkning som ligger nära till hands är att många anmälda drograttfylleribrott – nästan hälften – aldrig blir lagförda. Så är dock inte fallet. Enligt BRÅ:s statistik blev 2 486 av de 3 776 anmälda brotten under år 2001 uppklarade under det året. Av resterande brott blev största delen uppklarade under år 2002. Av de under år 2002 uppklarade drograttfylleribrotten var hela 1 027 brott (27 %) anmälda under år 2001.

Statistiken kompliceras av att 2001 var det första året som BRÅ redovisade ”rattfylleri under påverkan av narkotika” som egen kategori i statistiken. Tidigare (t.o.m. november 2000) ingick dessa fall i siffrorna för övriga rattfylleribrott. Det innebär i sin tur att de flesta drograttfylleribrott som anmäldes under år 2000 och uppklarades 2001 inte har statistikförts som uppklarade drograttfylleribrott under det året utan som uppklarade rattfylleribrott. Följden blir att upplärningsprocenten för drograttfylleri blir särskilt låg just under 2001.

Nedanstående tabell, som baseras på BRÅ:s statistik för anmälda och uppklarade brott, visar att antalet uppklarade drograttfylleribrott under 2002 och 2003 motsvarade 81 % respektive 85 % av antalet anmälda drograttfylleribrott under samma år.¹⁹ Den lägre siffran för 2001 (66 %) måste ses mot bakgrund av ovanstående redogörelse beträffande BRÅ:s statistik. Ungefär 70 procent av de anmälda drograttfylleribrotten klaras upp under samma år som de anmäldes och resterande 30 procent till allra största delen under påföljande år. Endast någon procent finns kvar efter år två.

år	antal anmälda brott	antal uppklarade brott	procent av de uppklarade brotten som anmäls under samma år	procent av de uppklarade brotten som anmäls under tidigare år	antal uppklarade brott anmälda under året eller tidigare år i procent av antalet under året anmälda brott
2001	3 776	2 486	88 %	12 %	66 %
2002	4 659	3 775	72 %	28 %	81 %
2003	5 485	4 658	71 %	30 %	85 %

Tabell 4. Anmälda och uppklarade drograttfylleribrott. Källa: BRÅ

I de fall då anmälda drograttfylleribrott ej har uppklarats är den vanligaste orsaken att polisen konstaterat: ”gärningen ej brott”. De uppklarade brotten överlämnas till åklagare. Riksåklagarens statistik för lagföring av drograttfylleri under 2001 återfinns längre fram i denna förstudie under rubriken ”Riksåklagarens statistik”.

Uppklaringsandelen för anmälda drograttfylleribrott, för närvarande c:a 80-85 procent, ligger i paritet med upplärningsandelen för samtliga brott mot trafikbrottslagen (84 procent under 2003).

Undersökningar som har genomförts före 1999 års lagändring visar att ungefär hälften av polisens och åklagarens utredningar om drograttfylleri lades ner. I en studie av 103 domsakter

¹⁹ Kriminalstatistik, Brottsförebyggande rådet, www.bra.se, den 20 mars 2004

där drograttfylleri förekommit visade det sig att cirka 50 procent av de anmälda brotten aldrig resulterade i någon lagföring. De främsta orsakerna var, enligt forskarna, ”ofullständigheter i lagen, oklara krav på bevis, otillräcklig kunskap om trafikfarligheten hos vissa läkemedel eller andra substanser och svårigheterna att formulera en skälig misstanke så att polisen ska kunna ta blodprover till kemisk analys med avseende på andra medel än alkohol”.²⁰

Rutiner vid misstänkt drograttfylleri

Polisen kommer i kontakt med drograttfylleren antingen vid en trafikkontroll där misstanke om drograttfylleri väckts eller genom tips från allmänheten. Polisen iakttar och dokumenterar förarens körsätt och uppträdande och genomför en ögonundersökning. Därefter tas föraren med för blodprovstagning. De av Riksåklagaren rekommenderade rutinerna vid misstänkt drograttfylleri beskrivs längre fram i detta avsnitt. När analysen och förhören med föraren är klara kan ärendet överlämnas till åklagaren. Denne har nu att ta ställning till om det skall väckas åtal eller utfärdas ett strafföreläggande. Åklagaren kan också vidta andra åtgärder (se nästa sida). Om åklagaren väcker åtal överlämnas ärendet till tingsrätten för huvudförhandling.

I Riksåklagarens författningssamling Råfs 99:5 meddelas Riksåklagarens allmänna råd för handläggning av mål rörande drograttfylleri. Dessa råd har utformats efter samråd med Rikspolisstyrelsen och Rättsmedicinalverket mot bakgrund av de lagändringar som infördes 1999. I författningen beskrivs de rutiner som bör följas när polisen ingriper mot en förare som misstänks för drograttfylleri:

I samband med ett ingripande mot en misstänkt förare bör följande göras.

- Vid ingripandet bör noggrant dokumenteras iakttagelser rörande förarens körsätt, förarens uppträdande på platsen, förarens yttrande i samband med ingripandet, förarens påverkan av alkohol eller annat medel, eventuell lukt från förarens andedräkt, resultatet av ögonundersökning samt andra yttre omständigheter som kan vara av betydelse för utredningen. Dokumentationen av iakttagelser görs fylligt och noggrant.
- Om det på grund av ögonundersökning eller annars uppkommer skälig misstanke om drograttfylleri bör husrannsakan göras i fordonet för att söka efter föremål som kan äga betydelse för utredning om brottet såsom tablettburkar, recept m.m. Beslag görs i förekommande fall.
- Eventuella vittnen bör identifieras omgående och höras om sina iakttagelser av körningen och av förarens beteende.
- Blodprov tas alltid. Det är viktigt att provet tas så fort som möjligt efter ingripandet av hänsyn till att narkotiska ämnen snabbt kan försvinna ur blodet. I samtliga fall bör analys utföras av såväl illegala droger som läkemedel som är klassificerade som narkotika samt av alkohol.
- Urinprov bör alltid lämnas när det är möjligt. I urinprovet kan vissa ämnen spåras som kan vara av betydelse för bedömningen av om den misstänkte intagit ett visst narkotiskt preparat.
- Förhör med den misstänkte hålls om möjligt omedelbart efter körningen. Under förhöret bör utredas bl.a. om han intagit alkohol och/eller andra medel. Den misstänkte bör särskilt tillfrågas om han intagit någon medicin, namnet på medicinen, vid vilken tidpunkt som medicinen intagits, hur många gånger per dygn som medicinen har intagits, vilken mängd som intagits vid varje tillfälle och om medicinen intas kontinuerligt. Om medicinen har intagits i enlighet med läkares ordination bör han tillfrågas vilken läkare som har skrivit ut medicinen. Om möjligt bör recept eller läkemedelsburk uppvisas för kontroll av lämnade uppgifter. Uppgifterna behövs för rättskemiska avdelningens analyser och tolkning av analysresultaten.²¹

En ur trafiksäkerhetssynpunkt relevant fråga som kan ställas i detta sammanhang är: Bedriver polisen ett effektivt arbete mot drograttfylleri? Frågan tangerar det uppdrag som Brottsförebyggande rådet (BRÅ) fick av regeringen i april år 2002, nämligen att utvärdera

²⁰ Solarz, Artur, *Drograttfylleri. Omfattning, olycksrisker och bevisproblem*, Stockholm 1998, s. 67-72

²¹ ”Riksåklagarens allmänna råd för handläggning av mål rörande drograttfylleri”, i: *Riksåklagarens författningssamling Råfs 1999:5*, den 8 juli 1989

effekterna av polisens arbete mot narkotikabrottsligheten. BRÅ:s utvärdering skulle bl.a. belysa vilken påverkan de narkotikapolitiska målen hittills har haft på polisens arbete samt analysera effekterna av detta arbete. Rapporten är ganska fåordig när det gäller problemet drograttfylleri, men följande slutsatser har i alla fall dragits i utvärderingen:

År 1999 infördes också en nollgräns för narkotika i trafiken. Även detta har sannolikt inneburit fler lagföringar för narkotikabrott, eftersom den enskilde polisen vid misstanke om så kallat drograttfylleri har större befogenheter att besluta om ingripande med tvångsmedel än vid misstanke om enbart eget bruk av narkotika. Ingripanden mot drograttfylleri resulterar i sin tur ofta även i anmälningar avseende eget bruk eller innehav av narkotika.²²

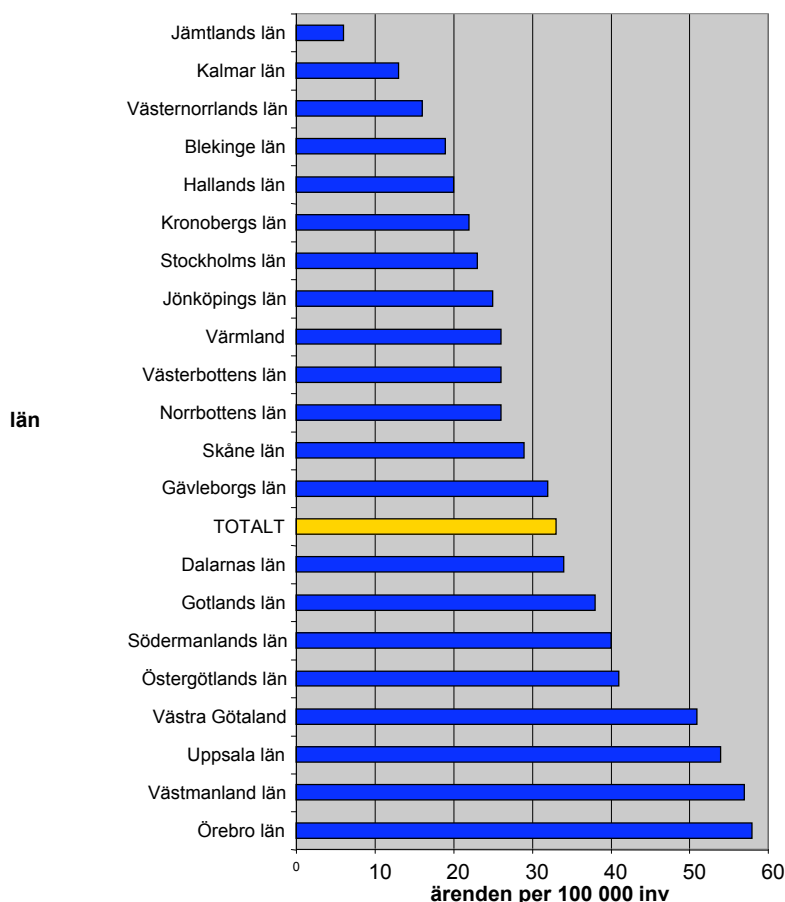
En grundläggande förutsättning för att polisen ska kunna ingripa mot drograttfylleri enligt ovanstående anvisningar är, som tidigare har påpekats, att polispersonalen har fått den utbildning som ger kunskaper och behörighet för att utföra ögonundersökning i enlighet med Rikspolisstyrelsens författningssamling. Det är därför anmärkningsvärt att Polishögskolan i Stockholm under år 2003 har förändrat sin narkotikautbildning så att studenterna inte längre får formell behörighet att utföra ögonundersökning i samband med kontroll av bilförare som kan misstänkas för drograttfylleri. Denna nya generation poliser kommer därmed inte att kunna arbeta aktivt med drograttfylleribekämpning efter sin utbildning på grund av bristande formell behörighet.²³

Följande sammanställning av de ärenden beträffande misstänkt drograttfylleri som har inkommit till Rättsmedicinalverket under första halvåret 2003 visar att polisens ingripanden i relation till befolkningmängden varierar starkt mellan olika län. Det kan bero dels på förekomsten av drograttfylleri och dels på hur aktiva polisen är i sitt arbete.

²² Granath, Sven, Svensson, Daniel och Lindström, Peter, *Polisens insatser mot narkotikabrottsligheten – omfattning, karaktär och effekter*, rapport 2003:12, Stockholm 2003, s. 10

²³ Beukelmann, David, "Behövs en ny narkotikautbildning för poliser och polisstuderande"?, i: *Narkotikapolisföreningen*, tidning 3 2003

**Inkomna drograttfylleriärenden jan-juni 2003,
RMV**

Tabell 5. Inkomna drograttfylleriärenden till RMV jan-juni 2003 per län och 100 000 inv.

Riksåklagarens statistik gällande drograttfylleri

Beslut att inleda en förundersökning med anledning av misstänkt rattfylleri kan fattas av polismyndighet eller åklagaren. Om polismyndigheten är förundersökningsledare och bedömer att brott inte kan styrkas kan förundersökningen *läggas ned* av undersökningsledaren. Det kan alltså ske utan att åklagaren har gjort en bedömning av bevisläget. Bestämmelserna om förundersökning finns i 23 kapitlet av rättegångsbalken.²⁴ Under 2001 ledde polisen 1 443 och åklagare 1 099 av de totalt 2 542 förundersökningar gällande drograttfylleri som genomfördes.²⁵

Åklagaren har också möjlighet att fatta beslut om att ej väcka åtal. Ett sådant beslut kan fattas:

1. om fortsatt utredning skulle kräva kostnader som inte står i rimligt förhållande till sakens betydelse och det dessutom kan antas att brottet i händelse av lagföring inte skulle leda till någon svårare påföljd än böter, eller
2. om det kan antas att åtal för brottet inte skulle komma att ske till följd av bestämmelser om åtalsunderlåtelse i 20 kap. eller om särskild åtalsprövning samt något väsentligt allmänt eller enskilt intresse ej åsidosätts genom att förundersökningen läggs ned.²⁶

²⁴ Kungl. Maj:t med Riksdagen, *Rättegångsbalk*, [Sedermera ändrad (t.o.m. SFS 2003:391)]. 2003, 23 kap.

²⁵ Muntlig uppgift från Sara Billström, Riksåklagaren, februari 2004

²⁶ Kungl. Maj:t med Riksdagen, *Rättegångsbalk*, [Sedermera ändrad (t.o.m. SFS 2003:391)]. 2003, 23 kap. 4 a § samt 20 kap. 7 §

Dessutom kan åklagare besluta om *åtalsunderlåtelse* (tidigare benämnd *åtalseftergift*) eller *förundersökningsbegränsning*. För dessa båda alternativ gäller det gemensamma grundrequisitet att de endast får beslutas ”under förutsättning att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse ej åsidosätts”. Men det finns viktiga skillnader mellan åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning. Ett beslut om åtalsunderlåtelse är en sakerförklaring, d.v.s. ett konstaterande från åklagaren att den misstänkte begått brottet i fråga. Åtalsunderlåtelse ska därför registreras i belastningsregistret. Med förundersökningsbegränsning menas att en förundersökning inte inleds eller nedläggs enligt 23 kap. 4a § i Rättegångsbalken. Bestämmelsen klarläggs genom reglerna i 20 kap. 7 § i Rättegångsbalken. Förundersökningsbegränsning innebär däremot *inte* en sakerförklaring och läggs inte den misstänkte till last i belastningsregistret.²⁷ Riksåklagarens statistik för år 2001 uppvisar 2 542 brottsmisstankar för drograttfylleri. Dessa ledde i 1892 fall (74 %) till åtal. Vidare har brottsmisstanken i 127 fall (5 %) lett till strafföreläggande och i 164 fall (6 %) till åtalsunderlåtelse. Sammantaget innebär det att i 2183 fall, nästan 86 procent, har brottsmisstanken lett till en lagföring för drograttfylleri.

Resterande 359 fall (14,1 %) fördelar sig enligt följande:²⁸

Beslut	Antal fall	Procent
förundersökningsbegränsning	117	4,6 %
ej väcka åtal, brott ej styrkt	116	4,6 %
ej väcka åtal, övriga fall	23	0,9 %
förundersökningen läggs ner, brott ej styrkt	72	2,8 %
förundersökningen läggs ner, övrigt	30	1,2 %
ej inleda förundersökning, övriga grunder	1	0 %
Summa:	359	14,1 %

Tabell 6. Brottsmisstankar som ej lagförts 2001. Källa: Riksåklagaren

I de allra flesta fall finns andra brott med i bilden bland de personer som gjort sig skyldiga till drograttfylleri. Detta kan bidra till att förundersökningen begränsas och att åtal för drograttfylleri inte väcks. För att belysa den problematik som finns i polisens och rättsväsendets arbete har vi låtit intervjua en polis och en åklagare med erfarenheter av processen vid brottsutredningar beträffande drograttfylleri. Intervjuerna återges här i sin helhet utan ändringar i texten.

²⁷ Lundkvist, Peter, ”Åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning vid flerfaldig brottslighet” i: *Svensk Juristtidning*, nr 2 1999, s. 281-287

²⁸ Uppgiftslämnare, Sara Billström, statistiker vid Riksåklagarens kansli, Stockholm, den 9 februari 2004

Intervju med poliskommissarie Lars Erik Andersson, chef för trafikpolisen och gränsskyddet i Kalmar län, augusti 2003

När ni tar drograttfyllerister är det redan kända personer för polisen?

– Självklart är det så att man tar redan kända narkotikamissbrukare för drograttfylleri. Övriga är ju betydligt svårare att få tag på, säger Lars Erik.

Vad skulle behövas för att få fast fler drograttfyllerister som inte är redan kända för polisen?

– Det är viktigt med utbildning av aspiranter och övrig polispersonal. Hos oss har vi en utbildningsansvarig som är intresserad av dessa frågor och enligt hans uppgifter har vi i Kalmar län blivit 10 gånger bättre på att upptäcka drograttfyllerister de senaste 3 – 4 åren, säger Lars Erik.

Hur lätt är det att upptäcka någon som kör med droger och inte är känd?

– Att upptäcka någon drogpåverkad vid ett kort möte, exempelvis en vanlig alkoholkontroll, är inte lätt. Många gånger är det så att man inte direkt kan sätta fingret på vad det är som inte stämmer i beteendet hos den man stoppat, det blir en ”poliskänsla” att något är fel, säger Lars Erik.

– Här är utbildningen viktig, för det är inte så enkelt att använda pupillometer. Det krävs träning och det kostar givetvis pengar att utbilda personal. Ett annat problem är ju också att polisens resurser skärs ner och det blir färre poliser som är experter på trafik och trafikbeteende. För att kunna upptäcka fler drograttfyllerister krävs att man är lite av en expert på området och då är trafikpolisen en grupp man borde prioritera, säger Lars Erik.

Om du fick bestämma om framtiden vilka resurser behöver du för att ta fler drograttfyllerister?

– Bättre utbildning och regelbunden träning i att upptäcka signalerna om drograttfylleri. Fler trafikpoliser som dagligen kan jobba med frågan och blir därmed specialister inom området, säger Lars Erik Andersson.

Intervju med kammaråklagare Klas Hellgren 2003-06-12

Hur kommer det sig att skillnaden mellan antal anmälningar och lagförda är så stor, i riket anmäls ca 3700 drograttfylleribrott medan endast ca 1900 lagförs?

– En orsak kan vara att statistiken inte tar med dem som får åtalsunderlåtelse. De som får åtalsunderlåtelse har ju erkänt brottet och hamnar i belastningsregistret. I Jönköping väcktes åtal i 23 fall under 2001, ett fall fick strafföreläggande och 17 erhöll åtalsunderlåtelse. Dessutom var åtalet i nio fall ej styrkt och 10 fall lades åtalet ner. Detta innebär att av de 60 som rapporterats har 68 procent lagförts.

I vilket läge kan "ej styrkt" och "nerläggning" bli aktuellt?

– Brott ej styrkt kan ha flera orsaker, dels kan det blivit något procedurfel vid undersökningen och i vissa fall kan man glömt att delge misstanke om drograttfylleri. Detta hör dock till ovanligheten. Man skall komma ihåg att drograttfylleri är ett brott som är förhållandevis enkelt att leda i bevis genom analysbeskedet. Åklagaren kan också ha beslutat om förundersökningsbegränsning, vilket innebär att drograttfylleriet kan falla bort. I de fall förundersökningsbegränsning beslutas så innebär detta inte nödvändigtvis att brott inte kan styrkas. Förundersökningsbegränsning kan ske av processekonomiska skäl, ex vis när annan, tyngre brottslighet är aktuell och det lindrigare brottet inte har någon påverkan för påföljden.

Hur kommer det sig att det i nästan alla fall där någon åtalats för drograttfylleri finns annan brottslighet? Är det så att de redan kända missbrukarna är de som polisen tar?

– Slutsatsen är nog den att det upptäcks mycket få fall av drograttfylleri vid så kallade rutinkontroller.²⁹ Medan när polisen stannar en redan känd missbrukare så tar man också blodprov för drograttfylleri. Det är mycket svårt att vid rutinkontroll se om någon är påverkad av droger om man inte är väldigt hög eller känd sen tidigare.

I några fall är personen anmäld endast för drograttfylleri och inte för ringa narkotikabrott – hur kommer det sig?

– I många fall är det nog så att påföljden skulle inte förändras om man tog med ringa narkotikabrott och därmed väljer man att lägga ner den delen.

²⁹ Med rutinkontroll menas här då polisen slumpmässigt stoppar fordon för kontroll av körkort, nykterhet etc., d.v.s. kontroller som polisen har rätt att utföra. Som tidigare påpekats har polisen inte rätt att rutinmässigt utföra kontroller avseende förarens påverkan av något annat medel än alkohol. För att genomföra sådan kontroll krävs att misstanke enligt lag 1999:216 (Lag om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken) föreligger.

Förhandling i tingsrätten

För att tingsrätten ska kunna avgöra ett drograttfyllerimål är det angeläget att polisen har gjort ett grundligt arbete i enlighet med de proceduranvisningar från Riksåklagaren som har redovisats tidigare i denna rapport. För en fällande dom krävs att bevisföringen är tillräcklig.

I tingsrätten är det inte ovanligt att den åtalade agerar som i följande exempel från en av våra tingsrätter:

NN har förnekat gärningen. Han anser att eftersom han inte tagit narkotika den dagen när han körde bil och eftersom det flera dagar gamla intaget av amfetamin inte påverkade hans bilkörning, så har han inte kört rattfull.

Tingsrätten gör följande bedömning. Av ett analysbesked framgår att NN efter aktuella körningen hade amfetamin i blodet. Detta är tillräckligt för att han, när han ändå körde bil, ska ha gjort sig skyldig till rattfylleri. Det spelar alltså inte någon roll om han kände sig påverkad när han körde eller inte.³⁰

³⁰ Utskrift av dom från tingsrätten i Jönköping

Delgranskning av 2001 års drograttfylleridomar

MHF har gått igenom 280 av 2001 års drograttfylleridomar. Det empiriska urvalet för undersökningen har gjorts enligt nedanstående översikt.

Tingsrätt	Län	Antal drograttfylleridomar
Göteborg	Västra Götalands	36
Karlstad	Värmland	37
Malmö	Skåne	86
Skellefteå	Västerbotten	8
Sollentuna	Stockholm	29
Kalmar	Kalmar	22
Umeå	Västerbotten	25
Jönköping	Jönköping	24
Östersund	Jämtland	13

Tabell 7. Översikt av granskade drograttfylleridomar 2001

Av de 280 för drograttfylleri tilltalade personerna var 244 män och 32 kvinnor. För fyra personer saknas uppgift om kön på de blanketter som inlämnats av våra lokala funktionärer. Åldersfördelningen för de tilltalade framgår av tabell 4.

Ålder	Antal
15 – 17	0
18 – 19	2
20 – 24	29
25 – 34	84
35 – 44	109
45 – 54	49
55-64	3
Ej angivet	4

Tabell 8. Tilltalade för drograttfylleri – åldersfördelning

Åtalens innehåll

En genomgång av de 280 domarna med drograttfylleri som en av åtalspunkterna visar att det i 272 fall också fanns andra brott med i åtalet. I 229 fall handlade det om narkotikabrott och i 53 fall om trafikbrott. Det innebär att kombinationen narkotikabrott/trafikbrott förekom i en del fall.

Drograttfylleristen – ett försök till karakteristik

Drograttfylleristen är nästan alltid en man med hög brottsbelastning. Narkotikamissbruket är en stor del av drograttfylleristens vardag och han begår egendomsbrott för att kunna tillfredställa sitt missbruk. Drograttfylleristen i de fall som genomgått i vår studie förekommer under många avsnitt i belastningsregistret. Drograttfylleristen är till skillnad från många alkoholrattfyllerister en person som lever utanför samhällets ramar. Han saknar möjligheter till försörjning. Bilen blir ett hjälpmedel för att begå nya brott och oavsett hur många bilar som rätten förverkar så fortsätter han att skaffa fler för att kunna skaffa medel till sitt missbruk.

Vilka preparat förekommer?

De preparat som nämns i de granskade domarna kan indelas i följande huvudgrupper:

grupp av preparat	exempel från granskade domar	totalt antal	procent
1. Ångestdämpande medel	diazepam (34 st), nordazepam (24 st), flunitrazepam (19 st)	91	23,4
2. Sömnmedel	zopiklon, zolpidem	6	1,6
3. Opiater och opiatliknande medel	heroin (27 st), morfin (14 st)	51	13,1
4. Cannabispreparat	hasch (65 st)	65	16,7
5. Centralstimulerande medel	amfetamin (150 st), metamfetamin (7 st), kokain (5 st)	167	42,9
6. Antiepileptika	-	Ingen förekomst	0
7. Centralverkande muskelavslappnande medel	karisoprodol (2 st.)	2	0,5
8. Neuroleptika	-	Ingen förekomst	0
9. Övriga	GHB (6 st), Kat (1)	7	1,80
Summa:		389	100 %

Tabell 9. Förekomst av preparat i MHF:s delgranskning av drograttfylleridomar 2001

Dessutom anges i ytterligare sju fall drogförekomst under rubriken ”narkotikaklassade mediciner” utan närmare specifikation. Läkemedelsverket förtecknar de narkotiska preparaten i fem grupper, vilka har följande principiella innebörd: Förteckning I, narkotika som normalt inte har medicinsk användning. Förteckning II-IV, narkotika med medicinsk användning och som vid varje införsel eller utförsel kräver ett import/exportcertifikat. Förteckning V, narkotika enligt svensk lag men som inte omfattas av internationella konventioner.³¹ Narkotika enligt förteckning V kräver inte import/exportcertifikat. Gällande föreskrifter om förteckningar över narkotika återfinns i Läkemedelsverkets författningssamling.³²

³¹ United Nations Conference for the Adoption of a Single Convention on Narcotic Drugs, *Single convention on narcotic drugs, 1961 : including schedules, final act, and resolutions, as agreed by the United Nations Conference for the Adoption of a Single Convention on Narcotic Drugs*, New York 1963, United Nations Conference for the Adoption of a Protocol on Psychotropic Substances (Wien : 1971), *Convention on psychotropic substances 1971 : including final act and resolutions, as agreed by the 1971 United Nations Conference for the Adoption of a Protocol on Psychotropic Substances, and the schedules annexed to the convention*, New York 1977

³² Läkemedelsverket, *Läkemedelsverkets författningssamling, LVFS 2000:7*, 20 november 2000, s. 1-10 samt ändringar i *Läkemedelsverkets författningssamling LVFS 2001:4 och 2002:4*

Normala påföljder vid drograttfylleri

Påföljderna är böter, fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård. Olika påföljder kan kombineras (källa: domstolsverkets hemsida; www.dv.se den 8 augusti 2003).

Frågan om någon åtgärd skall vidtas med den lagfördes *körkort* är inte en påföljdsfråga och prövas inte av tingsrätten.³³ Sådana frågor prövas av länsstyrelsen.

Böter

Böter bestäms omedelbart i pengar, t.ex. böter 800 kr, eller som dagsböter. Vid dagsböter anges två tal, t.ex. 40 dagsböter à 30 kr (d.v.s. 1.200 kr), där det första talet visar hur allvarligt domstolen bedömt brottet och det senare talet bestäms efter den tilltalades ekonomiska förhållanden.

Fängelse

Den som dömts till fängelse får en särskild kallelse från Kriminalvårdsstyrelsen, ett s.k. föreläggande, att inställa sig på en anstalt. I kallelsen står också inom vilken tid och vid vilken anstalt man skall inställa sig.

Ett fängelsestraff kan i vissa fall verkställas genom intensivövervakning med *elektronisk kontroll* utanför anstalt. Kriminalvårdsstyrelsen beslutar om detta på ansökan av den dömd.

Villkorlig dom

För den som döms till villkorlig dom löper en prøvotid på två år. Under prøvotiden skall den dömd vara skötsam och försörja sig efter förmåga. Den villkorliga domen kan förenas med dagsböter och/eller med en skyldighet att utföra oavlönat arbete under viss tid (samhällstjänst).

Det finns ingen kontroll av att den dömd sköter sig under prøvotiden. Skulle det framkomma att den som fått villkorlig dom missköter sig kan tingsrätten, efter ansökan av åklagaren, meddela varning, ändra en föreskrift eller besluta att den villkorliga domen skall ersättas med en annan påföljd.

Om den dömd begår nya brott under prøvotiden brukar den villkorliga domen vanligen upphävas i det nya målet och av tingsrätten ersättas med en annan och gemensam påföljd för all brottslighet.

Skyddstillsyn

För den som dömts till skyddstillsyn löper en prøvotid på tre år. Under prøvotiden skall den dömd vara skötsam och försörja sig efter förmåga. Samtidigt med domen utser tingsrätten en övervakare, som skall hjälpa och stödja den dömd. Tingsrätten kan i domen ge föreskrifter om t.ex. läkarvård, arbete och bostad under prøvotiden. Skyddstillsynen kan också förenas med fängelse eller med skyldighet att underkasta sig vård enligt en i förväg upprättad behandlingsplan (kontraktsvård). Skyddstillsynen kan även förenas med dagsböter och/eller med en skyldighet att utföra oavlönat arbete under viss tid (samhällstjänst).

³³ Hänsyn gällande *påföljden* i allmän domstol kan dock i speciella fall, enligt 29 kap 5 § p.5 BrB, tas i relation till beslut av länsstyrelsen vad gäller körkortsåterkallelse. Se vidare i Norstedts juridik, *Trafikkommentarer*, Solna 2003, s. 73

Om den dömda missköter sig kan han få ändrade eller nya föreskrifter eller en varning. Den dömda kan också i vissa fall omhändertas. Vid allvarig misskötsamhet kan skyddstillsynen komma att upphävas och ersättas av en annan påföljd, t.ex. fängelse.

Skulle den som fått skyddstillsyn begå nya brott under prøvotiden kan tingsrätten i det nya målet bl.a. förordna att både prøvotiden och övervakningstiden förlängs. Skyddstillsynen kan också ersättas av en annan påföljd.

Överlämnande till särskild vård

Den som begått brott kan i vissa fall överlämnas till vård *enligt socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)* om man är under 21 år, *lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM)* samt *lagen om rättspsykiatrisk vård*.

Om någon begått brott innan han fyllt 18 år och om påföljden bör bestämmas till fängelse kan påföljden i stället bestämmas till *sluten ungdomsvård* under viss tid.

Den som överlämnas till särskild vård får alltid först gå igenom en utredning om bl.a. sina personliga förhållanden. Vid utredningstillfället kan den tilltalade få närmare besked om vad det innebär att bli överlämnad till särskild vård.

Påföljder i vår undersökning

De 280 drograttfylleridomar från år 2001 som granskats resulterade i följande påföljder:

Överlämnad till socialtjänsten	3
Penningböter + fängelse	3
Dagsböter	51
Villkorlig dom	0
Villkorlig dom + dagsböter	4
Villkorlig dom + samhällstjänst	2
Skyddstillsyn + föreskrifter	50
+ kontraktsvård (3)	
+ dagsböter (2)	
Skyddstillsyn + Kontraktsvård	12
+ föreskrifter (3)	
+ fängelse (2)	
Skyddstillsyn + fängelse	3
+ kontraktsvård (2)	
Skyddstillsyn + dagsböter	4
+ föreskrifter (2)	
Skyddstillsyn + samhällstjänst	7
Fängelse	148
+ penningböter (3)	
Rättspsykiatriskvård	2
Åtalet ogillas	2

(siffror inom parentes ingår i huvudsumman)

Kombinationsbrott

I de allra flesta fall som gåtts igenom förekommer det en mängd av kombinationsbrott. Vanligen finns det narkotikabrott, olovlig körning och andra trafikbrott. Men även kombinationer av stöld, rån, misshandel är mycket vanliga i dessa fall. Drograttfylleriet utgör nästan alltid det lindrigaste brottet med hänsyn till straffvärdet. BRÅ:s statistik visar att rattfylleri under påverkan av narkotika utgjorde huvudbrott i endast 247 av 2001 års lagföringar.³⁴”

³⁴ Stor brottskatalog 2001, tabell 400, www.bra.se, den 20 mars 2004

Sammanfattande diskussion

Förekomst

Kunskaperna om förekomsten av andra droger än alkohol i den svenska trafiken är fortfarande mycket begränsade. Skälen är, som tidigare har nämnts i denna rapport, bl.a. att polisen inte har lagliga befogenheter att utan föregående misstanke utföra kontroller av motorfordonsförare avseende eventuell drogpåverkan. Det stora antalet olika droger som förekommer och det komplicerade analysarbete som krävs för att framlägga bevis för förarens påverkan av dessa utgör också starkt försvårande faktorer.

Uppklarning

Ungefär 70 procent av de anmälda drograttfylleribrotten klaras upp under samma år som de anmäldes och resterande 30 procent till allra största delen under påföljande år. Endast någon procent finns kvar efter år två.

Konsekvenser av lagändring 1999

Den nollgräns för narkotikaklassade substanser i blod som infördes i Trafikbrottslagen den 1 juli 1999 har ökat polisens insatser mot drograttfylleri. Det verifieras både av BRÅ:s statistik av den kraftiga ökning av antalet ärenden lämnade till Rättsmedicinalverket med anledning av misstänkt drograttfylleri som har skett sedan lagändringen (se sid. 8). Att antalet anmälningar avseende drograttfylleri ökar så snabbt, från 3 776 under 2001 till 5 485 under 2003, kan delvis förklaras med att polisen har ökat sina insatser och sin kompetens med stöd av 1999 års lag. Mot bakgrund av det tilltagande drogmissbruket i Sverige bör ökningen dessutom ses som en indikation på att förekomsten av droger i trafiken ökar.

Lagföringsandel

Lagföringsandelen för de misstänkta drograttfylleribrott som lämnats till åklagare under år 2001 var nästan 86 procent. Se text och tabell sidan 16! Ett drograttfylleribrott är i jämförelse med många andra brott inte svårt att klara upp när polisen har gjort sitt arbete, blodprov har tagits och rättskemiska analyser av blodprovet har utförts.

Preparat

De vanligast förekommande preparaten i vår delundersökning av 2001 års drograttfylleridomar tillhör gruppen centralstimulerande medel (42,9 %) följt av ångestdämpande medel (23,4 %) och cannabispreparat (16,7 %).

Drograttfylleristerna

Drograttfylleri är oftast kopplat till regelbundet narkotikamissbruk och annan brottslighet. Till skillnad från många rattfyllerister lever drograttfylleristen ofta utanför samhällets ramar, utan laglig försörjning och med kriminalitet som inkomstkälla för att bekosta missbruket. I denna livsstil ingår bilen som ett verktyg för att begå nya brott. En ökning av narkotikamissbruket i Sverige kommer därför ofelbart att generera en ökande förekomst av drograttfylleri och fler drogrelaterade trafikolyckor.

Drogerna och trafiksäkerheten

Det finns starka skäl att hålla drograttfylleriutvecklingen under uppsikt och att bedriva ett kraftfullt arbete mot förekomsten av droger i trafiken. Vi konstaterar att de flesta som upptäcks av polisen redan är kända missbrukare och kriminella. Denna slutsats kan vi dra efter att ha läst domarna från olika tingsrätter. Av dessa framgår att en mycket stor andel av drograttfylleristerna redan förekommer i belastningsregistret sam att ett övervägande antal har flera åtalpunkter, av vilka drograttfylleriet ofta har det lägsta straffvärdet. Om polisen ska

kunna öka upptäckten av drograttfylleri måste en ökad prioritering för detta ske inom närpolisens och trafikpolisens arbetsområden. Varje möte med trafikanterna ska ju, enligt Rikspolisstyrelsen, innebära att utandningsprov tas. I samband med detta finns också möjlighet att upptäcka tecken som väcker misstanke om drograttfylleri. Detta förutsätter dock att polispersonalen får en kontinuerlig utbildning och övning för att öka upptäcktsrisken också för ännu ej kända missbrukare. Vår personliga uppfattning är att trafikpolisens speciella trafikbeteendekompetens bör tillvaratas och vidareutvecklas i detta arbete.

Om nollvisionens mål ska kunna uppnås får inte alkohol och droger tillåtas att äventyra trafiksäkerheten och ta människoliv ute på vägarna. Nya forskningsinsatser på området är önskvärda och kan ligga till grund för samhällets fortsatta åtgärder.

Källor och litteratur

Otryckta källor

MHF, Västertorp

Sammanställning av 280 domar från år 2001 avseende drograttfylleri

Upptecknad intervju med poliskommissarie Lars Erik Andersson, chef för trafikpolisen och gränsskyddet i Kalmar län

Upptecknad intervju med kammaråklagare Klas Hellgren, Jönköping

På Internet

Brottsförebyggande rådets hemsida, www.bra.se

Domstolsverkets hemsida, www.dv.se

Körkortslag 1998:488, källa: Rixlex

Rättsmedicinalverkets hemsida, www.rmv.se

Riksåklagarens hemsida, www.aklagare.se

Muntliga uppgifter

Statistiska uppgifter lämnade av statistiker Sara Billström, Riksåklagarens kansli, Stockholm, den 9 februari 2004.

Muntliga statistiska uppgifter från Anders Tegsten, Rikspolisstyrelsen, mars 2004.

Muntlig uppgift från Britt Dahlin, körkortsenheten, Länsstyrelsen i Norrbottens län den 15 april 2004.

Tryckta källor och litteratur

Andreasson, Rune, *Läkemedel, narkotika, körkort*, Stockholm 1991

Ceder, Gunnel, Holmgren, Per & Schuberth, Jan, *Drug screening in suspect drunken drivers in Sweden*, Proceedings of The First Nordic Congress on Traffic Medicine, Sweden, 1982.

Ceder, Gunnel, *Droger i trafiken i Sverige* (abstract från föredrag vid konferensen ”Andra droger än alkohol i trafiken”, Helsingfors den 29 mars 2001)

Drograttfylleriutredningen, *Droger i trafiken*, (SOU 1996:125), Stockholm 1996

Granath, Sven, Svensson, Daniel och Lindström, Peter, *Polisens insatser mot narkotikabrottsligheten – omfattning, karaktär och effekter*, rapport 2003:12, Stockholm 2003

Guttormsson, Ulf (red), *Drogutvecklingen i Sverige – rapport 2003* (CAN), Stockholm 2003

Kungl. Maj:t med Riksdagen, *Rättegångsbalk*, [Sedermåra ändrad (t.o.m. SFS 2003:391)]. 2003

Laurell, Hans, rapport, Vägverket, 2002-02-20

Läkemedelsverket, *Läkemedelsverkets författningssamling, LVFS 2000:7*, 20 november 2000

Läkemedelsverket, *Läkemedelsverkets författningssamling, LVFS 2001:4*, 25 april 2001

Läkemedelsverket, *Läkemedelsverkets författningssamling, LVFS 2002:4*, 26 juni 2002

Narkotikapolisföreningen, tidning 3 2003

Norstedts juridik, *Trafikkommentarer*, Solna 2003

Rättsmedicinalverket, *Statistisk årsbok 2002*, Linköping 2002

Rättsmedicinalverket, *Årsredovisning 2003*, Stockholm 2004

Rikspolisstyrelsen (Polisbyrån), *Drogtecken och symtom – RPS-rapport 1995:7*, Stockholm 1995

Rikspolisstyrelsens författningssamling RPSFS 1999:4, den 25 november 1999

Riksåklagarens författningssamling Råfs 1999:5, den 8 juli 1989

Solarz, Artur, “Driving under the influence of drugs other than alcohol”, i *Bulletin of Narcotics*, United Nations 34 (1), 1982, s. 13-22.

Solarz, Artur, *Drogtrattfylleri. Omfattning, olycksrisker och bevisproblem*, Stockholm 1998

Svensk Juristtidning, nr 2 1999

United Nations Conference for the Adoption of a Single Convention on Narcotic Drugs, *Single convention on narcotic drugs, 1961 : including schedules, final act, and resolutions, as agreed by the United Nations Conference for the Adoption of a Single Convention on Narcotic Drugs*, New York 1963

United Nations Conference for the Adoption of a Protocol on Psychotropic Substances (Wien : 1971), *Convention on psychotropic substances 1971 : including final act and resolutions, as agreed by the 1971 United Nations Conference for the Adoption of a Protocol on Psychotropic Substances, and the schedules annexed to the convention*, New York 1977

Vägverket, *Alkohol, droger och trafik*, Borlänge 2002

Vägverket, *Trafikmedicin*, Borlänge 2001

Tingsrätt	Län	Mål nr:	Dom.nr
Datum Dom: Man ☐ Kvinna ☐ Födelseår <input type="text"/>			
Rattfylleri under påverkan av narkotika Grovt rattfylleri (det framgår av domen om narkotika använts)	☐	Andra åtalspunkter i målet	Ja ☐
Domslut		Snatteri	☐
Begångna brott	Lagrum	Stöld	☐
		Tillgrepp av fortskaffningsmedel	☐
		Olovlig körning	☐
		Olovlig körning grovt brott	☐
		Trafikbrott övrigt	☐
		Misshandel	☐
		Grov misshandel	☐
		Olaga hot	☐
		Narkotikabrott ringa	☐
		Narkotikabrott grovt	☐
		Brott mot knivlagen	☐
		Övrigt	☐
Påföljd			
Penningböter	kr		
Dagsböter	antal	kr	Hade den tilltalade advokat Ja ☐ Nej ☐
Villkorlig dom			Notering om preparat som föraren varit påverkad av
plus dagsböter	antal	kr	
plus samhällstjänst	antal timmar		
Skyddstillsyn			
plus föreskrifter			
plus kontraktsvård			Beslut i övriga frågor, skadestånd m.m.
plus fängelse	antal dag/mån		
plus dagsböter	antal	kr	
plus samhällstjänst	antal timmar		
Fängelse	antal dag/mån		
		Övriga kommentarer	
Åtalet ogillas			
(om det är drograttfylleriet motivera varför)			
			Se baksidan ☐

Bilaga 2

Lag (1951:649) om straff för vissa trafikbrott
Lagtext 31 december 1999 4 och 4a §§

4 §

Den som för ett motordrivet fordon eller en spårvagn efter att ha förtärt alkoholhaltiga drycker i så stor mängd att alkoholkoncentrationen under eller efter färden uppgår till minst 0,2 promille i blodet eller 0,10 milligram per liter i utandningsluften döms för rattfylleri till böter eller fängelse i högst sex månader.

För rattfylleri enligt första stycket döms också den som för ett motordrivet fordon eller en spårvagn *efter att ha intagit narkotika som avses i 8 § narkotikastrafflagen (1968:64) i så stor mängd att det under eller efter färden finns något narkotiskt ämne kvar i blodet. Detta gäller dock inte om narkotikan intagits i enlighet med läkares eller annan behörig receptutfärdares ordination.*

För rattfylleri enligt första stycket döms också den som för ett motordrivet fordon eller en spårvagn och då är så påverkad av alkoholhaltiga drycker att det kan antas att han eller hon inte kan framföra fordonet på ett betryggande sätt. Detsamma gäller om föraren är lika påverkad av något annat medel.

Första och andra styckena gäller inte förare av motordrivet fordon, som är avsett att föras av gående.

Första, andra och tredje styckena gäller inte om förandet av fordonet ingår som ett led i en vetenskaplig eller därmed jämförlig undersökning till vilken tillstånd har lämnats av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

4 a §

Är ett brott som avses i 4 § *första, andra eller tredje stycket* att anse som grovt, skall föraren dömas för grovt rattfylleri till fängelse i högst två år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om

1. föraren har haft en alkoholkoncentration som uppgått till minst 1,0 promille i blodet eller 0,50 milligram per liter i utandningsluften,
2. föraren annars har varit avsevärt påverkad av alkohol eller något annat medel, eller
3. framförandet av fordonet har inneburit en påtaglig fara för trafiksäkerheten.

Bilaga 3

Lag (1999:216) om ögonundersökning vid misstanke om vissa brott i trafiken

1 §

Denna lag avser undersökning av en persons ögon och ögonrörelser i syfte att ta reda på om personen är påverkad av något annat medel än alkohol.

2 §

En ögonundersökning enligt denna lag får göras på förare av ett motordrivet fordon samt på förare av ett maskindrivet spårfordon på järnväg, tunnelbana eller spårväg om det kan misstänkas att föraren gjort sig skyldig till brott som avses i 4 § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott, 30 § järnvägssäkerhetslagen (1990:1157) eller till något annat brott på vilket fängelse kan följa och som har begåtts i samband med framförandet av fordonet.

Undersökningen enligt första stycket får genomföras endast om den kan ha betydelse för utredningen om brottet.

3 §

En ögonundersökning enligt denna lag får endast omfatta yttre iakttagelser av ögonens utseende och funktion. Som hjälpmedel vid undersökningen får pupillometer, penna eller liknande föremål samt mindre ljuskälla användas.

4 §

En ögonundersökning enligt denna lag genomförs av en polisman. Undersökningen skall göras på ett sätt som inte utsätter den som undersöks för allmän uppmärksamhet. Om särskilda skäl inte föranleder något annat, skall undersökningen genomföras i ett täckt fordon eller inomhus i ett avskilt rum. Om den undersökte begär det skall det föras ett protokoll vid undersökningen och utfärdas ett bevis om utförde åtgärd.

5 §

Vägrar den som skall genomgå en ögonundersökning att medverka till detta får blodprov tas även om det inte finns förutsättningar för det enligt 28 kap. 12 § rättegångsbalken.

6 §

För ögonundersökning som avses i denna lag skall 28 kap. 13 § rättegångsbalken inte gälla.